

T

KANSEN VOOR KINDEREN IN AMSTERDAM-WEST

In het kader van dit topic vindt u bijdragen van de lectoren op de verschillende ALO's. Dit artikel, afkomstig van het Lectoraat Bewegingswetenschappen verbonden aan de ALO in Amsterdam, schetst een onderzoek in de Westelijke Tuinsteden in Amsterdam. Hierin zijn de werkomstandigheden van de vakleerkrachten in kaart gebracht. Is het wel mogelijk een goede bijdrage te leveren aan het ontwikkelen van gezond beweeggedrag bij de kinderen?

Door: Mirka Janssen en Huub Toussaint

'Gym is een belangrijk vak,' zei de directeur bij haar aanstelling. Met veel plezier en elan wierp Anja zich op haar vak. Maar als snel doofde haar enthousiasme. Ze kreeg briefjes van ouders: 'Jantje hoeft niet te gymmen omdat hij dit weekend al genoeg gesport heeft'. Functioneringsgesprekken bleven uit. Op aandringen van Anja was er uiteindelijk een gesprek. Maar dat ging meer over de notulen die ze gemaakt had tijdens de bouwvergadering dan over haar werk als vakleerkracht. Ze mocht nog wel wat ballen bijbestellen, maar geld om die gammele kast te vervangen was er echt niet. Een dag lesgeven werd vermoeiend, het was eigenlijk steeds de ene groep laten aankleden terwijl de volgende groep alweer binnen stroomde. Achter elkaar door opletten. Achter elkaar door de herrie. De fut om trouw elke les voor te bereiden was er een beetje uit.

Nu, zo'n zes jaar op deze school, gelooft ze het allemaal wel. Ze is er van overtuigd dat het er eigenlijk niet zo toe doet wat ze doet. Dus doet ze het op haar eigen manier. Niet

Tabel 1

Accommodatie en materiaal	
Zaal	67%
Akoestiek	40%
Schoonmaak	27%
Materiaal klein-groot	93%-87%

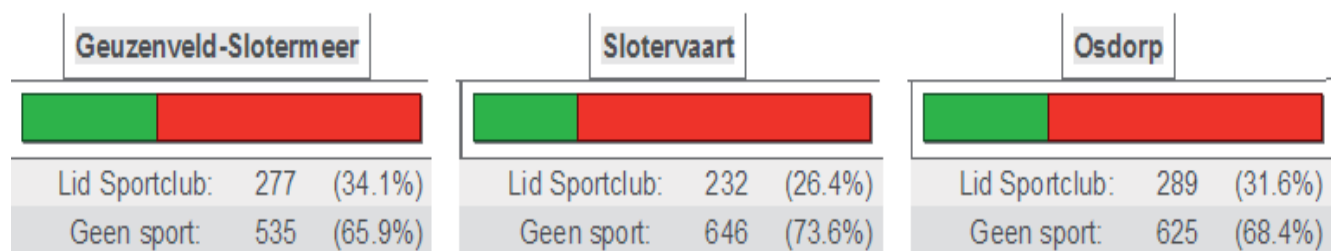
dat ze de kantjes er van afloopt, maar een leerlingvolgsysteem hanteren is veel werk. Een vakwerkplan bijhouden is er niet meer bij en voor wie zou ze dat doen? Het eist te veel discipline om een lesvoorbereiding uit te werken op basis van een bijgehouden vakwerkplan als niemand maar dan ook niemand er naar vraagt of in de les komt kijken hoe dit belangrijke onderdeel van de ontwikkeling van kinderen in school gestalte gegeven wordt.

INLEIDING

Kan het bewegingsonderwijs een bijdrage leveren aan de gezonde ontwikkeling van beweeggedrag van kinderen? Aanleiding voor deze vraag was een oproep van Luc de Vries, directeur van het openbaar schoolbestuur Stichting Westelijke Tuinsteden (STWT) in Amsterdam. Voor hem zijn de cijfers over het beweeggedrag en de gezondheid van kinderen een bevestiging dat kinderen onvoldoende bewegen. De STWT is

Tabel 2

Positie in de school		
Directie	Interesse Komt kijken Functioneringsgesprek	80% 47% 67%
Groepsdocent	In les Goed contact Vakdocent geeft kleuters les	47% 87% 40%
Rol in zorgsysteem	Contact schoolarts	13%
	Via IB-er / groepsdocent	27%

Tabel 3

Jippie	Jump-in	Toernooien	Extra stimulering
73%	53%	87%	81%

Figuur 1: Aantal kinderen lid van een sportvereniging in de stadsdelen Geuzenveld-Slotermeer, Slotervaart en Osdorp. Gegevens: Jump-in. Samen met tabel 3: percentage vakdocenten dat aan een project meedoet

er van overtuigd dat projecten gericht op het bevorderen van gezondheid voor kinderen het best uitgezet kunnen worden op de scholen, mits er een open oog is voor gedragsbeïnvloedende factoren die samenhangen met de buurt en het gezin. Vroegtijdige signalering van beweegproblemen is dan mogelijk, zodat kinderen doorverwezen kunnen worden voor een behandeling. Daarnaast zouden kinderen op school, in de buurt en met het gezin het plezier van bewegen moeten ervaren, waardoor een positieve attitude ten aanzien van bewegen ontstaat.

De STWT heeft een convenant gesloten met de HvA-domeinen Maatschappij en Recht en Beweging, Sport en Voeding waaronder de ALO valt. Het convenant beoogt kansen voor kinderen te bevorderen, met als slogan 'Kinderen Eerst'. Projecten, die dit doel ondersteunen, worden van meet af aan zodanig in elkaar gezet dat de werkelijk uitgevoerde interventie én het daarmee bereikte effect gemeten worden. De vakdocenten zijn de spil in projecten die gericht zijn op het bevorderen van motorische ontwikkeling en ontwikkeling van 'gezond beweeggedrag'.

Bij de eerste werkbijeenkomsten met vakleerkrachten en directeuren van de 16 bij de STWT-scholen bleek er een zekere weerstand tegen 'weer een prachtig plan'. De vakdocenten voelden zich al overladen met de vele projecten die op hun bordje terecht komen.

Om te kunnen analyseren waar het gevoel van overvraging door ontstaan is, is het lectoraat begin 2008 in de gymzalen van de STWT gaan kijken hoe de praktijk van alle dag er nu werkelijk uitziet.

EERDER ONDERZOEK

In 1996 kwam de Inspectie van het onderwijs al met verbeterpunten voor het bewegingsonderwijs op de basisschool: het aanbod kwam noch in de beschrijving van schooldocumenten, noch in de praktijk in voldoende mate overeen met de wettelijke eisen. Het Cito concludeerde in datzelfde jaar dat het aantal leerlingen dat aan de standaard 'voldoende' voldeed, een kwart lager was dan mocht worden verwacht.

Recent onderzoek van Timmers (2007) doet vermoeden dat het professioneel handelen van de vakdocent niet altijd op het niveau is dat past bij het gegeven dat bewegingsonderwijs een leervak is. Dat vereist namelijk een helder leerdoel, dito plan van aanpak, documentatie van lessen en vaststelling van door leerlingen bereikte leerresultaten.

METHODE VAN ONDERZOEK

Onze analyse is gericht op de inrichting van de omgeving van de vakdocent en op zijn professioneel handelen. Deze twee randvoorwaarden zijn van belang om een leervak als bewegingsonderwijs professioneel gestalte te kunnen geven. De analyse is uitgevoerd bij 16 openbare basisscholen in Amsterdam-West. De cijfers gelden dus specifiek voor dit gebied. Bij de analyse van de 'omgeving' is een inventarisatie gemaakt van de accommodatie en het beschikbare lesmateriaal, de positie van de vakdocent in de school en de samenwerking met de buurt. De professionaliteit van de vakdocent is in de scan meegenomen door te kijken naar het planmatig handelen, het documenteren van gegeven lessen en het evalueren van leereffecten, de mogelijkheid extra zorg zoals MRT aan kinderen te bieden en ten slotte de mate waarin de vakleerkracht up-to date blijft door het (kunnen) volgen van bij-scholingen.

ANALYSE RESULTATEN OMGEVING

Accommodatie en materiaal

33% van de vakdocenten heeft een goed ingerichte gymzaal, waar alle elementen van het bewegingsonderwijs kunnen worden beoefend. 67% van de vakdocenten geeft les in een zaal waar niet alle kerndoelen bereikt kunnen worden. Daarvan is 27% meer dan 50 jaar oud, met een harde vloer en laat de hygiëne in douche- en kleedruimtes te wensen over. De inrichting van deze zalen is conform de richtlijnen die teruggaan op die van 1920. In de nieuwe gymzalen (40%) is bij het ontwerp geen rekening gehouden met de praktijk; de wanden dempen het geluid te weinig, de ventilatie is te krap bemeten en de indeling van de zalen perkt het gebruik te veel in. Bij 60% van de zalen is de akoestiek slecht. De meeste vak-

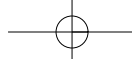

FOTO: ANITA REMERSMA

Lekker ravotten

docenten geven aan dat ze na een dag les geven vooral vermoeid zijn van het geluid. Er zijn zelfs twee vakdocenten met gehoorproblemen.

De schoonmaak van zaal en kleedruimtes wordt op dit moment bij 73% van de zalen zeer slecht tot redelijk gedaan. Er wordt in alle zalen niet nat, niet boven 1.50m en niet in de berging schoongemaakt.

Het klein en groot materiaal is bij de meeste zalen voldoende en in voldoende variatie aanwezig. Vakdocenten kunnen klein materiaal bestellen via de directie, maar weten niet welk budget ze daarvoor hebben. Daarnaast is er geen goede organisatie gericht op het beheer van het materiaal. Partijen

Professioneel handelen		
		
Planmatig handelen	Vakwerkplan	20%
Documenteren en evalueren	LVS	32%
Extra zorg	MRT-les	40%
Up-to-date blijven	Bijscholingen	80%
	Contact vakdocenten	67%

Tabel 4

die naschoolse activiteiten verzorgen, maken gebruik van het materiaal van de school en gaan daar slordig mee om, of laten het verdwijnen. Er gaan weken overheen voordat nieuw besteld materiaal binnen is.

Positie vakdocent in de school

In veel van de schoolgidsen staat dat de school sport en bewegen belangrijk vindt. 80% van de vakdocenten gaf aan dat hun directie geïnteresseerd is in het vak. Van die geïnte-

resseerde directeuren komt 47% af en toe in de les kijken. Een aantal vakdocenten heeft nog nooit een functioneringsgesprek of voortgangsgesprek gehad. 67% van de vakdocenten heeft wel jaarlijks een gesprek, maar een groot deel daarvan geeft aan dat dit gesprek inhoudelijk geen toegevoegde waarde heeft, omdat de directie niet genoeg vakkennis heeft van het bewegingsonderwijs.

De groepsdocenten brengen veelal hun groep naar de gymzaal, waar de vakdocent achter elkaar de groepen lesgeeft. Voor een goed overleg, is het een meerwaarde als de groepsdocent in de les bewegingsonderwijs aanwezig is. 53% van de groepsdocenten gebruikt het lesuur echter vooral als pauzeuur. Toch geeft 87% van de vakdocenten aan dat ze wel goed contact met de groepsdocenten hebben voor en na de les.

Het bewegingsonderwijs van de kleuters wordt in het algemeen door groepsdocenten verzorgd. Een groot deel van de vakdocenten is van mening dat de motorische ontwikkeling op kleuter leeftijd eigenlijk onder professioneel toezicht zou moeten staan. Slechts 40% van de vakdocenten geeft deze lessen aan kleuters of heeft een rol in de coördinatie hiervan.

Op elke school is een zorgsysteem aanwezig om kinderen met (leer)problemen te kunnen signaleren en door te verwijzen.

De vakdocenten hebben een expertise op het gebied van motorische ontwikkeling, maar worden niet ingezet bij overleg met de schoolarts om kinderen met problematiek zoals overgewicht of een achterstand in de ontwikkeling van de motoriek door te verwijzen. Op 27% van de scholen gaat dit contact via de groepsdocent en/of IB-er.

Uit deze gegevens blijkt dat de positie van de vakdocent nogal geïsoleerd is: zij werkt vaak op een eilandje (haar gymzaal) en is te weinig betrokken bij de rest van de school.

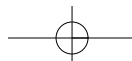
Samenwerking in de buurt

Uit onderzoek van Jump-in (2008) blijkt dat in de Westelijke Tuinsteden maar zo'n 30% van de kinderen bij een sportvereniging is aangesloten (waar dat percentage in andere wijken (veel) hoger ligt). Dit is een schokkend laag percentage, omdat alle vakdocenten meedoen aan verschillende sportprojecten, gericht op het doorstromen van leerlingen naar een sportvereniging. Vakdocenten zijn daar veel mee tijd kwijt. Uit de cijfers blijkt echter dat de extra tijd die vakdocenten in projecten stoppen op dit moment weinig effect sorteert.

ANALYSE RESULTATEN PROFESSIONALITEIT

Alle STWT-vakdocenten vinden dat gym een leervak is waarin korte en lange termijndoelen worden nagestreefd. Bij de te realiseren doelen worden genoemd de motorische ontwikkeling, het ontwikkelen van gezondheid en gezond (beweeg- en eet-) gedrag en het ontwikkelen van sociale vaardigheden zoals het leren omgaan met elkaar, met regels en met winst en verlies.

Een element dat de kwaliteit van een leervak ondersteunt is het werken met een vakwerkplan, waarbij planmatig naar gestelde doelen wordt toegewerkt. 20% van de vakdocenten heeft een vakwerkplan geschreven. Van de andere vakdocen-

ten geeft 40% aan te werken met een methode zoals van Van Gelder of Chris Mooij en 27% zegt ervoor te zorgen dat alle thema's aan bod komen.

Het documenteren en evalueren van gegeven lessen biedt de vakdocent de mogelijkheid om terug te kijken en op basis van die ervaring een verbetering voor een volgende keer te ontwikkelen. Daarnaast kan door het gebruik van een leerlingvolgsysteem de motorische ontwikkeling van kinderen bijgehouden worden, zodat aanpak en effect op elkaar afgestemd kunnen worden. Echter, slechts 32% van de vakdocenten gebruikt een leerlingvolgsysteem voor alle kinderen, 13% gebruikt een leerlingvolgsysteem voor MRT-kinderen, 13% schrijft af en toe wat op in een map, terwijl 42% van de vakdocenten niet documenteert noch evalueert.

Als extra zorg op motorisch gebied worden op 47% van de scholen kinderen getest om in aanmerking te komen voor MRT-les en op 40% van de scholen kunnen kinderen met motorische problemen MRT-les krijgen van de vakdocent. Op de andere scholen is er geen MRT-les mogelijk, omdat vakdocenten daar niet in geschoold zijn, of omdat er geen ruimte in het rooster is. Op de scholen waar kinderen MRT-les krijgen, kunnen niet alle kinderen bediend worden in verband met het rooster. Om up-to-date geschoold te blijven in je vak, is het noodzakelijk om bijscholingen te volgen en vakinhoudelijk overleg met vakcollega's te voeren. 80% van de vakdocenten geeft aan wel één of meerdere bijscholingen te volgen, 27% daarvan volgt een grote cursus, zoals een MRT-cursus. 67% van de vakdocenten heeft wel eens overleg met andere vakdocenten, maar op dit moment is dat met name om een sportdag te organiseren (33%) of om problemen rondom het Jump-in project te bespreken (40%).

Op het gebied van de stimulering van de professionaliteit van de vakdocent zijn dus nog slagen te maken. De meeste vakdo-

Knap hoor!

FOTO ANITA RIEMERSMA

centen geven aan dat ze wel willen werken met bijvoorbeeld een vakwerkplan en een leerlingvolgsysteem, maar dat ze er geen tijd voor hebben, omdat de tijd in het organiseren van de projecten gaat zitten. Daarnaast geven vakdocenten ook aan dat ze zich niet altijd geheel gewaardeerd voelen door de directie en collega's van de school.

SAMENVATTING EN CONCLUSIE

Goed professioneel bewegingsonderwijs is afhankelijk van enerzijds een goede organisatie van de omgeving van de vakdocent, zoals de accommodatie en de positie van de vakleerkracht in de school en anderzijds het professioneel handelen/de professionele attitude. Uit deze analyse blijkt dat deze randvoorwaarden niet in voldoende mate aanwezig zijn. Door de gebrekkige organisatie rondom het vak bewegingsonderwijs komt een integrale aanpak van problemen op motorisch en gezondheidsgebied nauwelijks van de grond. Wanneer deze randvoorwaarden gecreëerd worden, kan de vakdocent, met veel enthousiasme, niet alleen de kinderen continu het plezier van bewegen laten ervaren, maar ook constructief aan hun motorische ontwikkeling werken. Daarnaast kan de vakdocent bewegingsproblemen bij kinderen beter herkennen door het bijhouden van een leerlingvolgsysteem.

NU VERDER...

De resultaten van het onderzoek vormen de basis voor een verbeterplan dat in samenspraak met vakdocenten en directeuren voor de STWT opgesteld is. Het doel van dit werkplan is om de randvoorwaarden te scheppen om het bewegingsonderwijs meer professioneel vorm te geven en daarmee meer kansen voor kinderen te creëren. De vakdocenten hebben zich verenigd in een platform en zullen praktische problemen en vernieuwingen met elkaar bespreken en aanpakken. De STWT zal in samenwerking met de directeuren en de ALO werken aan de verbetering van randvoorwaarden zoals hygiëne, akoestiek, functioneringssprekken, intervisie en ondersteuning van de ontwikkeling van een gebruiksvriendelijke methode voor het bijhouden van een leerlingvolgsysteem. Het lectoraat zal zich bezighouden met de effectmetingen van integrale projecten op school, in de buurt en het gezin, gericht op beweging en voeding.

Literatuur

Jump-in (2008). Testresultaten. Gemeente Amsterdam GGD/Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling JUMP-in, op: <http://www.website.jumpin.nl>.
Timmers, E. (2007). Wat gebeurt er in het bewegingsonderwijs? In: Stegeman, H. (red.) (2008). *Naar beter bewegingsonderwijs. Over de kwaliteit van sport en bewegen op school*. Den Bosch: Mulier Instituut/Nieuwegein: Arko Sports Media.

Correspondentie: m.janssen@hva.nl en
h.toussaint@hva.nl